

NUTQ O‘STIRISH JARAYONIDA BOLALAR ADABIYOTI NAMUNALARIDAN FOYDALANISH

Niyozmatova Shahnozabonu Ismoil Qizi

Guliston davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: Maqolada bolalar adabiyoti namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni nutqini rivojlantirish masalasi tahlil qilingan. Zero maktabgacha yoshdagi bolalarni nutqini o‘stirishda bolalar adabiyoti namunalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: bolalar adabiyoti namunalari, maktabgacha ta’lim muassasasi.

Davlatimiz rahbari yosh avlod ta’limi va tarbiyasi jarayonida o‘z ishini puxta biladigan, malakali va har bir bolaga individual yondasha oladigan pedagog-kadrlarni jalb qilgan holda, ularni go‘dakligidan fikr va tafakkurini to‘g‘ri shakllantirib bormasak, kelajakda yuksak saviya, bilim va ma’naviyatga ega bo‘lgan barkamol avlodni tarbiyalash, yosh avlodni tarbiyalashning asosiy bo‘g‘ini bo‘lgan maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilishi lozimligini ta’kidlaganlar.

Ertak – xalq og‘zaki poetik ijodining asosiy janrlaridan biri, to‘qima va uydirmaga asoslangan sehrli sarguzasht va maishiy xarakterdagi epik badiiy asar. Maktabgacha yoshdagi bolalarga aytib, o‘qib, hikoya qilib beriladigan ertaklardan ko‘zlangan maqsad, birinchidan, bolalarni insoniy fazilatlar asosida tarbiyalash bo‘lsa, ikkinchidan bo‘lsa bolalarni dunyoqarashini hamda nutqini o‘stirish, ularda diqqat, xotira, tasavvur va motivlarni shakllantirishdan iboratdir.

Maqol xalq og‘zaki badiiy ijodining keng tarqalgan janrlaridan biridir. Maktabgacha ta’lim muassasalarida mashg‘ulotlarda maqollardan foydalanish bolalarning nutq malakasini shakllantirishi, ularda hayotiy tushunchalarning boyitishi, eng asosiysi, har bir maqol mazmunidagi insoniy fazilatlar; vatanparvarlik, mehnatsevarlik, ota-onaga hurmat, kichiklarga izzat, do‘stlik va uni qadriga yetish,

kamtarinlik, rostgo'ylik, halollikka o'rgatish va aksincha, yomon illatlardan holi bo'lishga da'vat etilishi masalalari o'z aksini topgan. Jumladan, maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarida nutqiy vazifalarni hal etish uchun u yerda turli shartsharoit yaratish muhim zamin hisoblanadi. Bunday sharoit bolalarda gapirish, atrofdagilarni nomlash, nutqiy muomalaga kirishish istagini tug'dirishi kerak.

Hikoya qilishga (monologik nutqqa) o'rgatish. Monologik nutqni egallash bolalarni maktabga tayyorlash uchun muhimdir. Maktabda esa bu fazilat mustahkamlanadi. Bog'lanishli nutq tafakkurning, uning turli xususiyatlarining shakllanishiga yordam beradi. Bundan tashqari, hikoya bolaning so'z boyligini hosil qilishiga, jumla tuza olishiga, mazmuni kompozitsiyaga sola olishiga yordam beradi. Bunda bolada ko'rgazmali bo'lmagan har qanday og'zaki hikoyani tinglay olish, ularni tushunish, so'ng esa tinglaganlariga taqlid qilish, ya'ni o'ziga ham qayta hikoya qilish ko'nikmalari hosil bo'ladi. Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarga o'zlari ham oddiy hikoyalar tuzish o'rgatiladi.

Badiiy adabiyot bilan tanishtirish. Maktabgacha ta'lim muassasasidagi tarbiyalanuvchilar bolalar adabiyotining eng yaxshi asarlari bilan tanishtiriladi. Tarbiyachi bolalarda ayrim oddiy ko'nikmalarni tarbiyalaydi. Bular badiiy asarni tinglash va tushunish, uning qahramonlari to'g'risida mulohaza bildirish kabilardan iboratdir. Bolalar ayrim mazmunan sodda va oson she'rlarni eslab kolishlari, ifodali o'qishlari, yod aytishlari lozim. Bu vazifalarning barchasi bolada axloqiy qiyofa va estetik tuyg'ularni tarbiyalash bilan chambarchas bog'liq. Tarbiyachi har bir bolada suratlarni tomosha qilish va o'qishga qiziqish uyg'otishi, kitob bilan to'g'ri muomala qilishga, o'z bilimlarini o'rtoqlari bilan baham ko'rishga o'rgatishi kerak. Shunga erishish kerakki, bog'chada badiiy so'z bolalarning doimiy hamrohiga aylansin. U kundalik so'zlashuv nutqida yangrab tursin, tantanali, bayramona kayfiyat baxsh etsin, inssenirovkalar, dramalashtirilgan o'yinlar, kinofilmlar orqali jonlanib, bolalar bo'sh vaqtini to'ldirib tursin.

Yuqorida biz bolalar nutqini o'stirishning yettita asosiy vazifasidan ikkitasini ajratib ko'rib chiqdik. Bu vazifalarning ko'pchiligi maktabgacha ta'lim muassasining

barcha yosh guruhlarida hal etiladi. Faqat ularning aniq mazmuni har xil bo‘ladi. Chunki u bolalarning yosh imkoniyatlariga bog‘liqdir. Ko‘rsatilgan vazifalarning har biri ham ta‘limiy, ham tarbiyaviy jihatga ega.

Hulosa qilib aytadigan bo‘lsak, 4-5 yoshli bolalar faol ravishda suhbatga kirishadilar, jamoaviy suhbatda ishtirok etishlari, ertak va qisqa hikoyalarni aytib berishlari, o‘yinchoqlar va rasmlardan foydalanib mustaqil ravishda hikoya tuzishlari mumkin. Biroq, ularning izchil nutqi hali ham nomukammal. Ular savollarni to‘g‘ri shakllantirishni, o‘rtoqlarining javobini to‘ldirishni va tuzatishni bilishmaydi. Ularning hikoyalari ko‘p hollarda kattalar modelini ko‘chiradi, mantiqning buzilishini o‘z ichiga oladi, hikoya ichidagi gaplar ko‘pincha faqat rasmiy (ko‘proq, keyinroq) bog‘lanadi.

O‘rta maktabgacha yoshda matnni tushunish va tushunishda bolaning hayoti va adabiy tajribasining kengayishi bilan bog‘liq bo‘lgan ba‘zi o‘zgarishlar mavjud. Bolalar qahramonlarning harakatlarini to‘g‘ri baholaydilar. Beshinchi yilda so‘zga munosabat, unga qiziqish, uni qayta-qayta takrorlash, tushunish istagi bor.

4-5 yoshli bolada idrok etilayotgan matnning semantik mazmunining yaxlit tasvirini shakllantirish mexanizmi to‘liq ishlay boshlaydi. Adabiy asarni idrok etish, mazmuni bilan bir qatorda badiiy ifoda xususiyatlarini anglash qobiliyati o‘z-o‘zidan paydo bo‘lmaydi, u butun maktabgacha yoshda asta-sekin shakllanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini bilish, so‘z haqida g‘oyalarni shakllantirish, uning semantikasini o‘zlashtirish, nutqning ifodali va obrazli vositalarini ajratish ona tilini bolalar bog‘chasida o‘zlashtirishga yordam beradi va shu bilan bolani tayyorlash muammosini hal qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sodiqova Sh.A - Maktabgacha pedagogika. Darslik - T.: Tafakkur bo‘stoni.- 470 b.
2. Qodirova F.R.- Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi ruhiy omillari - T.: “ISTIQLOL”, 2006y. - O.,quv qo.,llanma.

3. O.Yusupov, I.Mirzaeva, A.Mukhamedaminov, D.Shigabutdinova, S.Nazarov, U.Muradov, T.Toshpulatov, Sh.Fayziev, Sh.Fayziev. Phraseological Units with Colour Designation Component as a Means of Reflecting the Self-Consciousness of the English People. LINGUISTICA ANTVERPIENSIA, 2021. P. 719-731
4. <http://hozir.org>.

